

tarih

JOHN LEWIS GADDIS

Soğuk Savaş

Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar,
Gerçek

Ceviren: Dilek Cenkçiler

YKY
YAPI KREDİ YAYINLARI

Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek

John Lewis Gaddis, Çev. Dilek Cenkçiler.

İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2015, 281s., ISBN:9789750815195.

Hümeyra TÜFEKÇİ*

Yapı Kredi Yayınları'ndan 2. baskısını 2015 Mayıs'ında yapmış olan Soğuk Savaş isimli kitap, alanında uzman olan John Lewis Gaddis tarafından yazılmıştır. Gaddis, Yale Üniversitesi'nde Soğuk Savaş üzerine ders vermekte ve bu konuyla ilgili pek çok akademik yayını bulunmaktadır. Kitap 1947-1991 yılları arasında yaşanan ve tüm dünyayı etkisi, korkusu altına alan ABD liderliğinde Batı Bloğu ülkeleri ve SSCB liderliğindeki Doğu Bloğu ülkelerinin sıcak savaşa dönüşmeden biten uzun süreli

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih Bölümü Lisans Öğrencisi, İstanbul, humeyratufekci@yahoo.com

psikolojik, siyasi, ideolojik ve ekonomik kışkırtmalar ve tehditlerin yaşandığı bu dönemi konu almaktadır. Eser, giriş bölümünü dönemin siyasi ve tarihsel analizini yaparak, bu meseleyi hiç bilmeyen okurların dahi kafasında bir olgu oluşturarak başlıyor. 2. Dünya Savaşı'nın ardından gelen trajedilerin, endişe ve beklentilerin toplum üzerinden yorumlanmasını, George Orwell imzasıyla yazan, Eric Blair isimli 43 yaşındaki bir İngiliz'in, İskoç Adası'nda ölmek için insanlardan uzakta kiraladığı evinde kaleme aldığı bir kitabıyla giriş kısmını oluşturuyor. Bu kitap çok büyük takdir ve yankı uyandırmış olan 1984'tü elbette. Giriş kısmı dahi okuyucuyu kitabın ilk sayfasında endişe verici bir meraka sürüklemeye yeterlidir. Blair, aile problemlerinin dışında, dünya ve ülkesi için büyük kaygılar duyarak ayrılıyor evinden. Savaş aslında getirmesi gereken güven ortamını ve özgürlüğü getirememiş, insan yaşamı devamlılığı için teminat altına alınamamıştı. Bu endişelerin, 1984'ün yazarı üzerinden kaleme alınarak anlatılması özellikle o günün toplumları açısından son derece anlaşılabilir kaygıları öne sermektedir. Birinci bölüm olan Korkunun Dönüşü ilk sayfasında, ABD ve SSCB'nin askerler arasındaki anlayışına dair çok anlamı bir alıntılama yapıyor;

“Sahile çıkmalarını bekledik. Yüzlerini görebiliyorduk. Sıradan insanlar gibi görünüyorlardı. Farklı bir şeyler hayal etmiştik. E, onlar Amerikalıydı!”

Liubova Kozinçenka

Kızıl Ordu, 58. Piyade Bölüğü

“Sanırım Ruslardan ne bekleyeceğimizi bilmiyorduk, ama onlara baktığımızda ve onları incelediğimizde ayırt edemiyordunuz, yani, onlara Amerikan üniforması giydirseydiniz Amerikalı olabilirdi!”

Al Branson

Amerikan Ordusu, 69. Piyade Bölüğü

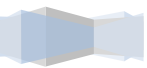
Tüm bunlar gergin ve endişe verici bir ortamın insani yönlerini çok güzel yansıtmaktadır. Her iki tarafta çıkarlarını muhafaza etmeye çalışırken ortak endişe ve merak taşımıştır. İlerleyen zamanlarda bu durum pek çok ülke ve özellikle bu iki Süper Güç açısından daha değişik yaklaşımları mecburi olarak beraberinde getirecekti. Savaş şimdiye kadar görülmemiş çok büyük sorunlar meydana getirebilir ve bunlar insanlık açısından telafi edilemez yaralar açabilirdi. *“Bütün soruların yanıtı hemen hemen aynı: Savaş, asıl üyeleri zaten birbirleriyle –askeri anlamda olamasa bile, ideolojik ve jeopolitik olarak- savaş halinde olan koalisyon tarafından kazanılmıştı. 1945 yılının baharında İttifakın zaferleri ne olursa olsun, başarısı her zaman, birbiriyle uyumsuz sistemlerin uyumlu hedefler izlemesine bağlı olmuştu. Trajedi şuydu: Zafer, savaşı kazananların ya da savaşarak elde etmeyi umdukları şeylerin çoğundan vazgeçmelerini gerektirecekti.”* (s.16)

Kitaptan yaptığım bu alıntı aslında her şeyi çok net bir şekilde göz önüne sermeye yetiyor. Soğuk Savaş eğer sıcak bir savaş halini alsaydı, beraberinde ABD açısından bir zafer getirebilecek gibi gözüküyordu. Bu durum kazanılan idealler uğruna yok olan uluslar ve insanlar anlamına gelecek ve belki de çok büyük nükleer felaketleri de kaçınılmaz olarak beraberinde getirecekti. Birbiriyle tamamen uyumsuz sistemlerin var olma çabaları her ne olursa olsun, savaş amacını tamamen ortadan kaldıracak kadar tehlikeli olacaktı.

Nihayetinde Amerikalılar atom bombasını, Alman Nazilerin üzerinde kullanmak üzere icat ettiler ancak buna gerek kalmadan Almanlar teslim oldu. İlk deneme New Mexico Çölü'nde başarılı bir şekilde denendi. Stalin ise bunu bilmezlikten gelmeyi tercih ederek sessiz kaldı. Bu sebeple Truman, kendisine Postdam Konferansı¹ sırasında haberi verdiğinde şaşırılmamıştı. Sessizliğini ise, Amerika bombayı Japonların üzerinde denediğinde sert bir dille bozacaktı: *“Çölde yapılan deneme ayrı bir meseleydi; gerçek silahın kullanılması apayrı bir mesele. ‘Savaş barbarlık, ama Atom bombası kullanmak süper barbarlık,’ diye şikâyet etti Stalin, Hiroşima'nın nasıl tahrip olduğunu öğrendikten sonra. Amerikalıların buluşu, dökülen kanın kazanılan etkiye eşit olması konusundaki ısrarına aykırıydı: Birleşik Devletler bir anda savaş alanında ordu konuşlandırmaya gerektirmeyen bir askeri güç elde etmişti. Beyinler –ve bunların üretebildiği askeri teknoloji- de artık aynı derecede önemliydi. ‘Hiroşima bütün dünyayı sarstı,’ diyordu Stalin bilginlerine, arayış kapatmak için acil bir Sovyet programı başlatma yetkisi verirken. ‘Denge alt üst oldu... Buna izin verilemez” (s.32)*

Netice itibariyle dünya ülkeleri yeni bir tehlikeli denge yarışına sürüklendiler. Sovyetler ve Stalin alt üst olan bu dengeyi kendi atom bombalarını icat etmekte buldular ve Soğuk Savaş yeni bir boyut kazandı. Çok büyük ihtimalle bu durum göze korkunç görünse de denge bu şekilde sağlandı. ABD elindeki bu gücü kendi tekelinde tutmayı başarabilseydi muhtemelen sosyalist ülkelerin başına Hiroşima'da yaşanan felaket gelebilirdi. ABD dünyanın tek süper gücü haline çok büyük bedeller ödeyerek ve ödeterek dönüşebilirdi. Bu iki devletin elindeki büyük silahlar birbirlerini sınırlandırmalarına sebep olmuştur. Kitap bu dönem içerisinde gerçekleşen tartışmaları, endişeleri ve yalanları detaylı bir şekilde göz önüne sunuyor. *“Bu çatışmalara ve aradaki tüm anlaşmazlıklara neden olan şiddet eğilimi, Thukydides'in tahmin ettiği gibi, ‘insan doğası bu şekilde olduğundan,’ hemen hemen aynı kalmıştır. Ardaki fark ölü sayısını şişiren silahlardaki ‘gelişmeler’dir.” (s.54)* Nükleer silahlarının insanları öldürmek amacıyla kullanılması emrini veren ilk kişi olan Harry S. Truman, *“hayatının geri kalanında uykularının hiç kaçmadığı iddia etti, ama davranışları aksini söylüyor. Bombanın New Mexico çölünde ilk denendiği gün, kendisine şöyle bir not yazmıştı: ‘Makineler ahlakın birkaç yüzyıl ilerisinde ve ahlak onlara yetiştiğinde belki de artık hiçbirine gerek kalmayacak’ Bir yıl sonra kaygılarını daha geniş bağlamda belirtti: ‘İnsan denen hayvan ve onun duyguları çağdan çağa fazla değişmemektedir. Artık değişmeli, yoksa mutlak ve tam bir yıkımla karşı karşıya kalacak ve*

¹ Nazi Almanya'nın çöküşünden sonra, Big Three (Üç Büyük)'nin katıldığı konferans. Konferans Berlin'in Güneybatısı'nda Cecilienhof Sarayı'nda gerçekleşmiştir.

belki de ondan sonra böcek çağı veya atmosfersiz bir gezegen gelecek. Bu korkunç bir şey' demişti bir grup danışmana 1948 yılında” (s.55) Daha kitabın ilk sayfalarında bu alıntılar ve yorumlarla karşı karşıya kalan okurun kafasında savaşa, siyasete ve onun etiğine dair olguları sağlam temellerle oturtmaya başarıyor Gaddis. Verilen siyasi kararların çok karmaşık ve vicdani sorumluklar yüklediğinin bilinçli bir anlatımına tanık oluyoruz. Kitap son sayfalarına yaklaşırken okuyucusunun kafasında pek çok sorunun cevabını her iki süper güç açısından vermeyi başarıyor. Dayanak olarak aldığımız pek çok beklentinin ve ideolojinin, insanlığın önüne geçmemesi gerektiğinin örneklerini her şeye rağmen nükleer silahlanmayla beraber öğrenmiş olduğumuz gerçeğinin bir kez daha farkına varıyoruz. 1953’de Stalin’in ölümü ve ardından Temmuz ayında Kore’de yapılan ateşkes ve beraberinde Varşova Paktı’nın kurulmasıyla havada bir yumuşama oldu. Berlin Duvarı’nın yıkılması komünizmin çöküşünü ve beraberinde Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla, Soğuk Savaş sonlandırdı. “SOĞUK SAVAŞ böylece, başladığından çok daha ani bir şekilde sona erdi. Gorbaçov’un Malta’da Bush’a söylediği gibi, bunu gerçekleştirenler, ‘sıradan insanlar’dı: Dikenli tellerinin gereksiz olduğuna karar veren ve sonra otuz bir yıldır ölü olan adamın cenaze törenine akın eden Macarlar; Dayanışmayı iktidara getirerek onu şaşırtan Polonyalılar; Macaristan’da tatil yapan, Prag’da elçiliğin çitlerine tırmanan, Honecker’i kendi geçit töreninde küçük düşüren, Leipzig’de polisi ateş açmamaya ikna eden ve sonunda, bir duvarı yıkıp bir ülkeyi bileştirecek bir kapıyı açan Doğu Almanlar. Şaşıran, korkan, heyecanlanan, cesaretlenen, ne yapacağını şaşıran, olanlardan hiçbir şey anlamayan liderler, inisiyatifini tekrar ele almaya çalıştılar, ama sadece eskiden inanılmaz olanın, şimdi kaçınılmaz olduğunu kabullenerek bunu yapabileceklerini anladılar. Bu yolu izlemeyenler, Honecker gibi görevden alındılar ya da Deng gibi küfürler işittiler veya Çavuşesku gibi öldürüldüler. Kendi ülkesinde reddedilip dışarıda saygı gören Gorbaçov, kendisini bir sivil toplum kuruluşu kurarak teselli etti.” (s.223) Kitap son bölümlerine geldiğinde genel bir değerlendirmeye gidiyor. Soğuk Savaş’ı, Sovyetler açısından temellendiren komünizm fikrinin gerçekleştirmek istediği, kapitalizm açısından yorumlamaya tabi tutuluyor. Soğuk Savaş’ın ne getirdiği ya da ne getiremediği tartışmalı bir konudur ama devletler adına bu stratejiler üzerinden yorumlamalar yapılabilir. “O halde Soğuk Savaş, son beş yüzyılda, ‘güç’ün tanımlayıcı özelliklerinden biri olan ordunun, artık öyle olmadığı nokta olarak hatırlanabilir. Ne de olsa Sovyetler Birliği, askeri gücü, hattat nükleer kapasitesi yerindeyken çökmüştü. Teknolojinin ilerlemesi, ideolojiyi aşan bir dikkat kültürüyle birlikte, 1945 ile 1991 yılları arasında gücün değişmesine neden oldu: Soğuk Savaş sona erdiğinde, artık savaşıma kapasitesi, uluslararası sistemde devletlerin etkisini, hatta varlıklarını garanti etmiyordu” (s.226) Soğuk Savaş üzerine yapılabilecek en doğru ve açık tespitlerdir bunlar. Komünizm kitapta da belirtildiği gibi çöküşünü, sadece ekonomik nedenler değil, siyasi ve sosyal adalet getirememesi gibi nedenlerde hazırlamıştır. Sovyetler, bu yorumu yapmak ne kadar doğru bilemesem de, kapitalist bir silah üreticisi haline dönüşmüşler ya da dönüşmek zorunda kalmışlardır. Bu durumda komünizm kendine Soğuk Savaş içerisinde haklılık bulamayacak hale gelmiştir. Kitap, kısım kısım örneklerle de desteklediğim üzere, insanı okuduğu bu konu ve dönem hakkında çokça düşündürmeyi başarıyor. İyi bir çalışmanın

ürünü, akademik bir kaynak olarak güzel ve net değerlendirmeler ile birlikte her okura hitap edebilecek şekilde karşımızda bulunmakta. İnsana neyin değerli olduğunu sorgulatmayı ve ne için yaşamamız gerektiğini hatırlatıyor.

